

Віктор Ідзьо Давній Щекотин.

Наукові дослідження Інституту Східної Європи за поданнями Жовківської газети «Відродження».

4

12 жовтня 2017 р. № 38 (2210)

Відродження

НА СКРИЖАЛЯХ ІСТОРІЇ

Експедиція «Давній Щекотин 2017р.»

у древній Русі та церкви давнього міста Щекотина, яке сьогодні вкрито лісом...

Як висновок дослідження, наголошує анкетні старожитності в 2017 році можна віднести до Пероду Великої Білої Хорватії VIII-X

Територія розміщення церкви на дитинці

Вали навколо дитинця

Територія між церквою в сторону дитинця та боярського палацу

Директор Інституту Східної Європи, доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України Віктор Ідзьо та провідний науковий співробітник Інституту Східної Європи, доктор філософії, професор Олег Огірко — на території давнього міста Щекотина.

2 вересня 2017 року Інститутом Східної Європи (ІСЕ) була проведена науково-пошукова експедиція «Давній Щекотин 2017 р.». Учасники наукової експедиції, керівник, директор Інституту Східної Європи, доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України

Віктор Ідзьо, провідні наукові співробітники — доктор філософії, професор Олег Огірко, кандидат історичних наук, доцент Вадим Артюх та секретар Інституту Східної Європи Олег Попруженко, досліджували територію дитинця (центральною укріпленою частиною міста

станіть), а це дає право говорити, що давнє місто Щекотин було уміє у VIII-X століттях значимим торговельно-виробничим та боярським центром місцевої системи Центрально-Східної Європи, відомої з ранніх польських та українських літописів під назвою «Червоноска Миста». На території дитинця та у вапак також виявлені старожитності епохи Галицької Русі XI-XIII століть, які

Ранньохристиянський печерний храм із висвітленням хреста ввсередині в скелі місто Щекотина.

слід відносити до епохи міста Щекотина, яка відтворена в Галицько-Волинському літописі під 1242 роком.

Також наголошує, що старожитності, які знайдені на території дитинця давнього Щекотина в 2017 році, було продемонстровано в окремому фаховому дослідженні, після востороннього висвітлення вони бу-

дуть передані в Державні історико-археологічні заповідники міста Жовки, де з ними можна буде знайомитися.

Викладене вище має настанову з 2016 року проводити на території міста Щекотина системні археологічні дослідження...

Віктор Ідзьо.

4

22 лютого 2018 р. № 8 (2229)

Відродження

НА СКРИЖАЛЯХ ІСТОРІЇ

Нові наукові дослідження давнього Щекотина

2017 року науковці Інституту Східної Європи (ІСЕ) провели науково-пошукову експедицію «Давній Щекотин 2017 р.». Досліджено територію дитинця (центральною укріпленою частиною) церкви, оборонних споруд, ровів, валів давнього міста Щекотина, які сьогодні вкриті лісом. При дослідженні території дитинця, церкви оборонних споруд, ровів, валів давнього Щекотина, було знайдено залізні предмети: кільця, фрагменти долота, залізні обклади, залізний дріт, а також гончарна кераміка IX-X епохи Великої Білої Хорватії та XII-XIII ст. епохи Перемишльської та Галицької Русі.

Тут же, на території дитинця та боярського палацу давнього міста Щекотина, знайдений точильний камінь, який міг бути в сполотку військово-ришарської дружини для загострення зброї, ножи та іншого реманенту.

Попередні пошуково-археологічні дослідження виявили на північ від дитинця давню миску церкву, яка орієнтовано розміщується — на північ її стіна — 30 метрів, на захід і схід — 40 метрів. На дитинці виявлено незалежний прямокутний (орієнтовано церкву), розміром 30x40 метрів. Виявлено вхід у цей

культурний об'єкт (церкву) зі західної сторони.

Зі сторони дитинця стародавнього міста Щекотина, по периметру, виявлені вали також і від церкви, довжиною до 40 метрів. Між дитинцем і церквою — 20 метрів. Орієнтована площа, яка була досліджена і яка характеризується як дитинця Щекотина — 800 квадратних метрів. Всередині церкви — 30x40 метрів. Зі сторони дитинця — захисний вал у різних місцях від 14 до 18 метрів висоти. Ширина валу в різних місцях — від 20 до 25 метрів.

Слід наголосити, що археологічні артефакти та джерела з дослідженого міста Щекотина накопичилися зі середини XIX століття, які заклали дослідник Р. Ковшівич. Перші ж фахові археологічні розкопки на дитинці давнього Щекотина були проведені у 1932 році археологом Ярославом Пастернаком. Нам здійснено низку розрізів валу давнього Щекотина, досліджено одне напівземлякове житло з матеріалами, простежено залашані вимощені дрібними камінними доріжками вздовж внутрішньої сторони валу в північно-східній

на Жовківщині

частині дитинця. Проте матеріали з розкопок та звіт про результати досліджень не збереглися, а опубліковані короткі повідомлення не дають повної уяви про місце розкопок валів та їх конструкцію. Незважаючи на це, зібраний матеріал дослідника є значним внеском у вивчення оборонних споруд давнього міста Щекотина.

Віктор Ідзьо, доктор історичних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України. (Далі буде).

На світлинці: Старожитності IX-XIII ст., знайдені від церкви в сторону дитинця давнього міста Щекотина.

Нові наукові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині

(Продовження. Поч. — у № 8 від 22 лютого)

У 1982 році розкопки у давньому Щекотині проводив археолог Сергій Коринський. Основну увагу він приділяв характеру будівництва оборонних укріплень, дитинця та посаду городища. Дослідженнями встановлено, що внутрішні частини валів дитинця були заповнені гіною, максимальна товщина якої досягала 2 метрів. Під нею і до зовнішнього валу йшов шар сірої глини та чорнозему. Аналогічні матеріали отримані також із оборонного валу посаду.

Із 1987 року постійні дослідження давнього Щекотина — львівський археолог Роман Чайка, який провів обстеження площі та оборонної системи, ним прокладано низку вузлів на дитинці та посаді, встановлено культурний шар. Слід зазначити, що з 1998 до 2002 року археолог проводив стаціонарне систематичне дослідження міста Щекотина та його ближніх околиць.

Суттєвість досліджень XIX–XX століть, які сконцентровані в трикутні видозагаданих місць,

зокрема львівського археолога Романа Чайки (1998–2002 рр.), власні дослідження у 2016–2017 роках, дають право охарактеризувати та проаналізувати огляду оборонну систему давнього Щекотина. Отже, за сукупністю проаналізованих археологічних джерел із досліджень учень, пересудом львівського археолога Романа Чайки, можна наголосити, що давнє місто Щекотин розташоване на південно-західній околиці села Глинока, на висхідному узліссі Волинсько-Подільської височини, відомої як Роточині, що піднімається над долиною приблизно до 70 метрів. Із часу прекрасно видно долину в західному, північному та східному напрямках, що давало змогу його мешканцям зняти необхідних заходів у випадку військових дій. При плануванні давнього міста Щекотина місцеві будівельники використовували перебіжки для усталення оборони. Біляшаві поховані периметра сторін давнього міста Щекотина захищено природними укріпленнями — драми. Крутона смага

знову підкривала оборонний потенціал фортифікаційних укріплень. Організація оборони давнього міста Щекотина, куди входять топографія, система і конструкція оборонних споруд, становила невід'ємну частину військово-інженерної справи його жителів.

Аналіз сукупності джерел дає підставу наголосувати, як зважав і археолог Р. Чайка, що давнє місто Щекотин складається з двох частин: ніваліного дитинця та посаду. Дитинець — центральна частина городища, розташований у крайній західній частині виступу плато. Він має приблизно округлу форму розмірами 93х83 метри і укріплений валом та ровом, які і тепер створюють враження давніх потужних укріплень. Найкраще зберегли вал в південно-західній частині дитинця. Загальна довжина його 65 метрів, висота з внутрішньої сторони по ширині валу — 5 метри при ширині 3–4 метри. За валом з північної сторони по всьому периметру пролягав рів приблизно 14 метри від верхньої кромки до підстави рову (на септині), який

відстоє площу дитинця від плато з найбільш доступної сторони. Зовнішня сторона валу дуже крута і має нахил до 40 градусів. Залишки валу (довжина 5 метри, висота 1,5 метра від підстави майданчика) простежуються і в західній частині дитинця. Це наводить на думку, що дитинець був оточений валом з усіх сторін. Наймовірніше, в'їзд на дитинець був розташований в південно-східній частині дитинця, де простежується плавне зусіднє пониження в північному напрямку до посаду городища.

Віктор ЦЗЬО,
доктор історичних наук, професор,
академік Академії Наук Вищої школи
України.
(Далі буде).

Нові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині

(Поч. — у №№ 8, 9 від 22.02 і 1.03.2018 р.)

Для вивчення конструкції земляного валу здійснено два вертикальних розрізи на протилежних його кінцях. Північно-східна частина оборонного об'єкта складається з дернового шару, товщиною 0,20–0,25 метра від сучасної поверхні. Під ним залягає тонкий шар суглинку. Середина валу заповнена добре утрамбованою світлою глиною, максимальна товщина якої сягає 2 метрів. Під нею — шар сірої глини, товщиною 0,30–0,40 метра, ще нижче — шар чорнозему з прошарками згорілого дерева, товщиною 0,20 метра. При розчищенні останнього виявлено фрагменти гончарного посуду VIII–X та XII–XIII століть. Зроблений розріз у південно-західній частині валу суттєво від попереднього не відрізняється, щоправда, тут не виявлено згорілого дерева. Це свідчить про те, що вал не мав дерев'яних конструкцій, а зафіксовані у попередньому розрізі залишки обгорілого дерева належали, очевидно, решткам вогнищ на давній поверхні. За 12 метрів на північний схід від дитинця, на північному краю мису був розташований посад. Це рівний майданчик (тільки в західній частині внаслідок ерозійних процесів ґрунту частина його знищена), що має форму еліпса. Довжина по осі північ-південь становить 212 метрів, по осі схід-захід — 140 метрів. Посад також був обведений валом і ровом. Довжина збереженої частини валу — 260 метрів, висота його з зовнішньої сторони — 0,5–1 метр, з внутрішньої — похилий. Біля південно-східної сторони валу пролягав рів, шириною 2–4 метри та глибиною 2 метри.

Зачисткою стінки валу в західній частині посаду з'ясовано характер його будівництва. Верхній гумусований шар із дерновим покриттям залягає до глибини 0,2 метра від сучасної поверхні. Під цим шаром — глинистий прошарок сірого кольору, товщиною 0,4–0,6 метра. Нижче простежено пласт глини (0,6–1 метр), під яким зафіксовано стародавню поверхню. Саме в цьому шарі виявлено декілька фрагментів гончарної кераміки, окремі вуглики та обмазку. Зібраний керамічний матеріал із площі посаду хронологічно відповідає знахідкам із культурного шару дитинця давнього міста Щекотина.

Детальним обстеженням прилеглої до території давнього міста Щекотина виявлено ще один оборонний рубіж, який захищав дитинець та посад із південної сторони. Він розташований на відстані 106 метрів південніше дитинця давнього Щекотина. Загальна довжина валу становить 106 метрів, висота з внутрішньої сторони — 5 метрів, зі зовнішньої — 8 метрів. Своїми кінцями він поступово опускався до природних вузьких та стрімких ярів, які разом також утруднювали доступ до городища. Північна сторона валу частково зруйнована внаслідок побудови тут проїзду. У цьому місці було зроблено зачистку стінки валу.

Віктор ЦЗЬО,
доктор історичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи
України.

(Далі буде).

Нові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині

(Закінчення. Початок — у №№ 8, 9, 10 від 22.02, 01.03., 9.03.2018 р.)

Під дерновим шаром у середині валу залягає шар глини, під якою простежено тонкий прошарок чорнозему, що належить до стародавньої поверхні. В стінці валу не виявлено жодних знахідок. Із зовнішньої сторони валу був викопаний рів шириною 4-5 метрів та глибиною 2 метри від сучасної поверхні. Отже, підводячи підсумки аналізу археологічного матеріалу попередніх досліджень, з аналізу всіх накопичених археологічних джерел, передусім досліджень ар-

Хорватська ліпна кераміка IX-X століть, знайдена на території дитинця давнього міста Щекотина.

хеолога Роману Чайки, можна відтворити систему оборонних споруд стародавнього міста Щекотина та техніку їх спорудження. Першою перепорою найбільш вразливої, південної сторони пам'ятки був споруджений глибокий рів із валом, який замикав систему оборонних валів дитинця та посаду. Споруджений він на значній відстані від дитинця, що давало можливість більше часу оперативніше підготуватися до основної оборони. Сам дитинець огорожений валом та глибоким ровом, які були побудовані майже по всьому периметру і становили другу перешкоду для нападників. На відміну від дитинця, посад мав значно менші за розмірами вали та рови. З фортифікаційної точки зору доволі складна на той час система оборонних споруд городища мала становити протидію для піхоти і кінноти противника. З одного боку значна крутизна схилів ярів та валів не давала противнику швидко форсувати центральну частину літописного міста, з другого — наявність чіткої системи оборонних укріплень давала перевагу обороні у веденні бойових дій. Отже, під час досліджень площ давнього міста Щекотина, передусім дитинця, де проживала феодална та військова знать, було виявлено низку знахідок озброєння ближнього бою — вістря списів, бойові сокири та вістря стріл, що свідчать про високий військовий рівень озброєння щекотинських воїнів. Також на території дитинця давнього міста Щекотина у 2016-2017 роках знайдена ліпна кераміка IX-X століть, притаманна для Великої Білої Хорватії — племінного об'єднання хорватів, яке утворило в IX столітті на території Прикарпаття та Карпат Хорватське князівство, епіцентром якого було місто Перемишль.

Дослідженнями у 2016-2017 роках виявлено кераміка, яка засвідчує, що місто Щекотин уже в IX-X столітті був також і значним ремісничим центром і спеціалізувався, зокрема, на виготовленні та збуті гончарних виробів. Сама назва поблизу села Глинська, звідкіль привозили в ремісничі майстерні давнього Щекотина глину для виготовлення гончарних виробів, близькість знайденого виробу з сировинним місцевим матеріалом, глиною, з якої виготовлений цей гончарний посуд, який датується IX-X століттями нашої ери, цьому яскраве свідчення.

Отже, давнє місто Щекотин було одним із найбільших давньоукраїнських міст, що з'єднувало торгово-економічну та політичну системи Великої Білої Хорватії. Уже в IX-X століттях Щекотин був торгово-економічним, культурним супутником столичного міста Перемишля. Не виключено, що давнє місто Щекотин у цей час мало торгово-економічні, культурні зв'язки як із Прагою, Краковом на заході, Володимиром, Києвом — на сході, Галичем — у Подністров'ї, так і з іншими містами Волині, Київщини і Західної, Південної та Східної Європи, що потребує подальшого детального археологічного дослідження.

У висновок дослідження наголошу, що виявлені залізни та гончарні старожитності на території давнього міста Щекотина в 2017 році можна віднести до періоду Великої Білої Хорватії VIII-X століть, а це дає право стверджувати, що давнє місто Щекотин було уже у IX-X століттях значним торгово-економічним, можливо і боярським центром міської системи Центрально-Східної Європи, відомої з ранніх польських та давньоукраїнських літописів під назвою «Червенські міста»...

На території дитинця та у валах і ровах також виявлені старожитності, схожі до старожитностей IX-XIII століть, які знайдені на території Перемишльської Русі, а це значить, що боярський торгово-економічний центр Щекотин у своїй торгово-економічній, культурній та політичній діяльності в цей стародавній час орієнтувався на столичний центр Великої Білої Хорватії, місто Перемишль. Археологічні старожитності XII-XIII століть, які слід відносити до епохи розквіту давнього міста Щекотина, що відтворена в Галицько-Волинському літописі під 1242 роком, які належать також до торгово-економічного впливу нового столичного центру Прикарпаття і Подністров'я, міста Галича.

На завершення наголошу, що під час наукової експедиції «Давній Щекотин 2017 р.» були знайдені уламки скам'янілого дерева, яке приблизно датується 10-20 мільйонів років до нашої ери.

Віктор ЦЗЬО,
доктор історичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи
України.